

Zapis o pjesniku Petru Preradoviću

(U povodu 160-godišnjice rođenja)

»Slasno je iznositi život na žrtvenik
gorućih čuvstava,
Za plaću lijevati krv, čemeran poso je
to.«
(P. Preradović)

Životni put i sudbina Petra Preradovića, jednog od trojice najpoznatijih pjesnika ilirizma (Ivan Mažuranić, Stanko Vraz, P. Preradović) kao da su dobrim dijelom bili određeni već činjenicom što je rođen u siromašnoj graničarskoj seljačkoj obitelji (selo Grabrovnica, tada pod đurđevačkom krajiškom pukovnijom, 19. ožujka 1818.). Odmah nakon osnovne škole, koju je polazio u Grubišnom Polju (1 godina) i Đurđevcu (2 godine), majka će ga dati na daljnje školovanje u neki vojni zavod u Bjelovaru, gdje će budući pjesnik i oficir provesti jednu godinu, do bi nakon toga — nastojanjem majke — bio primljen u vojnu akademiju u Bečkom Novom Mjestu (Wiener Neustadt). Naime, pjesnikova majka (Pelagija, rod. Ivičić), ostala je poslije smrti muža Ivana (umro 1828. god. kao graničarski zastavnik) s troje malodobne djece: sin Petar i dvije kćeri.

U vojnoj akademiji u Bečkom Novom Mjestu školovao se Preradović punih osam godina (1830 — 1838), te će se tokom tih godina gotovo sasvim odviknuti od materinjeg jezika, čak ga jednim dijelom i zaboraviti, što će poslije — u dodiru sa zavičajem — i sam gorko osjetiti i priznati. No ujedno je to za Preradovića i razdoblje upoznavanja s književnošću, pisanja prvih pjesama (jasno, na njemačkom jeziku), a nije potrebno isticati značenje činjenica što je među nastavnicima bilo ipak i onih koji su svoje učenike upoznavali s preporodnim buđenjem

slavenskih naroda, među njima i naših iliraca s Lj. Gajem na čelu.

Pošto je završio vojnu akademiju, Preradović će prije početka svog službovanja po raznim garnizonima tadašnje Austrije poći na kraće vrijeme kući u Grabrovnicu, prošavši tom prilikom kroz Zagreb, gdje upozna, makar samo u prolazu, stvarno stanje u Hrvatskoj (bujanje preporodnog pokreta, otpor protiv nametanja Madžara). O svome boravku kod kuće zapisat će kasnije (u »Crticama moga života«): »... ali eto žalosti, bio sam zaboravio skoro sasvim materinski jezik, a ni mati ni sestra nisu znale drugim govoriti«. A u jednoj drugoj autobiografiji (»Nacrt moga života«) čitamo: »Ali u razgovoru s majkom i sestrom probuđivahu mi se kao iz sna slatki izrazi djetinske dobe i nakon osam nedjelja, koje š njimi provedoh, prilično sam opet naški govorio.«

Kao mladi oficir počinje službovati najprije u Milanu, u činu poručnika (poslije će učestvovati i u ratovima protiv talijanskih revolucionara). Tu se upoznao i zbližio s Ivanom Kukuljevićem, tada također mladim oficirom, ali i ilirskim pjesnikom, s kojim je mnogo razgovarao o našoj starijoj (dubrovačkoj) književnosti, o našim narodnim pjesamama, a čitao mu je Kukuljević i svoje vlastite pjesničke proizvode, te je Preradović na njegov nagovor »počeo prevoditi pogdješto iz narodnoga na njemački jezik i za njemačke svoje pjesme počeo odabirati narodne predmete. Tako sam preveo skoro cijelo prvo pjevanje Gundulićeva **Osmana** i neku pjesmu Đorđićevu, a sastavio sam više pjesama s narodnim predmetima...« (»Crtice moga života«). Jednu od takvih pjesama objavljuje u zagrebačkom

njemačkom listu »Croatia«, krajem 1841. god.

Slično kao Ivan Kukuljević, još jedan mladi oficir iz naših krajeva, a u tuđem svijetu, odigrat će značajnu ulogu u procesu vraćanja Preradovića rođenoj riječi: Špiro Dimitrijević Kotoranin. Bilo je to u Veneciji, kroz koju je Preradović, zajedno sa svojom pukovnijom, putovao iz Milana u Zadar, novo mjesto službovanja. U Veneciji se pukovnija zadržala »14 veselijeh dana« (prema riječima samog Preradovića), a tamo »bijaše slučajno mnogo hrvatskih, narodnim duhom oduševljenih oficira, na čelu im poznati Špiro Dimitrijević...«. I dalje: »Svako večé sastajali smo se kod njega; tu su se narodne pjesme pjevale, tu je bio samo razgovor o narodnim stvarima, tu su se čitale Kačićeve pjesme...«. Na rastanku se prijatelji obavezaše da će se javiti jedan drugome, ali pjesmama spjevanima u duhu narodnih junačkih pjesama. Tako se rodila Preradovićeva »Poslanica Špiri Dimitroviću«, prva njegova pjesma na hrvatskom jeziku, pjesma bez umjetničke vrijednosti, ali zato dokumenat i spomenik izvanrednog značenja, kako za samog autora tako i cjelokupnu hrvatsku književnost. Došavši u Zadar, pjesnik će sada već mnogo lakše početi stvarati na materinjem jeziku, za što je bio dovoljan poticaj zadarskog preporoditelja Ante Kuzmanića, urednika »Zore Dalmatinske«: za prvi broj tog lista Preradović je, na nagovor i molbu A. Kuzmanića, napisao svoju poznatu pjesmu »Zora puca«, koja je objavljena 1. siječnja 1844. »Još se sjećam zbunjenosti svoje i onog časa kad sam sjeo da tu pjesmu napišem« — zapisuje pjesnik u već spominjanim »Crticama moga života« i dodaje: »Nijesam bio siguran u jeziku, a bojao sam se jako javnosti. Međutim pjesma **Zora puca, bit će dana** pođe mi čisto lako za rukom i svanu u prvom listu **Zore** s općim odobrenjem.«

Nakon Zadra Preradović će morati službovati, sve do kraja svoga života, izvan domovine, po raznim garnizonima Austrije: Pešta, Cremona, Verona, Kovin, Temišvar, Beč, Arad... Kraće epizode na tom putu predstavljaju samo Zagreb (1849. god. služio je tu Preradović u Jelačićevom tzv. bojnom odsjeku) i Glina (1856.). No uvijek se zanimao za prilike u domovini, dopisujući se obilno sa znancima i prijateljima. Tako se,

Petar Preradović

npr., iz jednog njegovog pisma I. Kukuljeviću, iz 1849. god., kad mu je uspelo bar neko vrijeme boraviti sa službom u Zagrebu, i te kako osjeća njegova velika žudnja za domovinom: »Kolika je moja radost što sam ovdje u miloj domovini, za kojom težih toliko godina, to ti iskazati ne mogu; ti me poznaš i znati ćeš sam to rasuditi.« Kao vrlo karakteristično (u pogledu Preradovićevog nezadovoljstva vojničkim pozivom, pa makar je kao oficir napredovao sve do generalskog čina) može se navesti jedno ranije pismo istom prijatelju (iz 1844.): »...ne mogu se onako okretati kako bih hotio, jer me misal pitajuća uvijek naskoči: gdi ćeš kruha naći ako ovog ostaviš, ili izgubiš? Možebiti s vremenom da se kakova prilika zgotidi...«

Evo kako je poznati književni kritičar i historičar Antun Barac u svojoj knjizi »Književnost ilirizma« sažeto okarakterizirao Preradovićev životni put i nedaće što su ga gotovo stalno pratile: »No cio mu je život bio izvanredno težak. Slaba plaća, neprestane seobe, bolesti djece i njihovo umiranje kršili su ga ekonomski i tjelesno. Od prvih do posljednjih godina svoga službovanja morao se trajno zaduživati... Prva mu žena, vrlo osjetljiva, a izmučena od životnih teškoća i potresena smrću jednog djeteta, počinila je samoubistvo, bacivši se u Italiji u rijeku. Dopisivanje s drugom pak zaručnicom trajalo je, u očekivanju braka, više od sedam godina. Kroz sve njegove listove probija briga: kako da dođu do novaca da bi se mogli uzeti?«

Nije potrebno ni navoditi da je i zbog svojih pjesama (nekih) imao teškoća i neprilika s vlastima. Tako se već prilično brzo počeo osjećati starim, a javile su se i razne bolesti. Nije neobično što se — već otprije sklon bavljenju filozofskim i religioznim razmišljanjima — odao i spiritizmu (pratio je takvu literaturu, a napisao i ponešto stihova u tom duhu). Umro je 18. kolovoza 1872., izvan domovine (Fahrafeld, Austrija), u 55. godini. Sahranjen je najprije u Beču, na već 1879. god. preneseni su njegovi posmrtni ostaci u Zagreb i pohranjeni na Mirogoju u Zagrebu. Na grobnici (djelo kipara Ivana Rendića, kao i spomenik Preradovićev u Zagrebu) uklesani su stihovi iz Preradovićeve »Putnika« (završni):

U tvom polju daj mu groba,
Tvojim cvijećem grob mu kiti!

Bit će, mislim, zanimljivo navesti ovdje i ono što je jedan od suvremenih književnih kritičara zapisao o tom pjesniku — radi se o karakteristikama iz pera Branimira Donata (u knjizi »Pozdrav domovini«, Izabrane pjesme P. Preradovića, izdanje MH, Zagreb 1968.): »Hrvatski pjesnik Petar Preradović ličnost je oko koje su se u toku decenija nagomilala različita protuslovlja. Austrijski general, kandidat za hrvatskog bana, pacifikator risorgimentskog vrutka pijemontske Italije, nacionalni bard, pjesnik gotovo fascinantskog uspjeha u javnosti, čovjek opčinjen magijom narodnoga jezika koji nikada nije uspio savršeno savladati, autor brojnih gnomičkih stihova koji su u toku godina i desetljeća postali prigodne devize, mo-

bilizator neprobuđenih nacionalnih i romantičnih energija, nježni zaljubljenik, poklonik tajni spiritizma i realni procjenjivač političke zrelosti male Hrvatske u isto vrijeme...«

No u novijih kritičara, pa tako i u B. Donata, nećemo više nalaziti većeg zanimanja za Preradovićevu rodoljubnu poeziju, po kojoj je taj pjesnik najviše poznat (možda su takvi Preradovićeve stihovi čak i odviše poznati, te je i to razlog što se zanimanje, kako kritike tako i čitalaca, okreće k nekim drugim njegovim ostvarenjima). Potvrđuju to i antologije naše poezije, ističe B. Donat, u kojima se interes antologičara sve više okreće »onim pjesmama u kojima prevladava zatvorenost i simbolična slikovitost, a iščezava retorika i naracija«. I tako izlazi da je ostao vrlo mali broj Preradovićevih naslova koji mogu djelovati na suvremenog, kultiviranog čitaoca; prema B. Donatu, to su: **Mrtva ljubav, Ljudsko srce, Pitanje, Oluja, Noćne pjesmice, Svojoj sestri jedinici, Konac kraju, Kasno, Svracanje, Crni dan** i možda još koje ostvarenje.

»Mi danas odabiramo one pjesme u kojima prevladava čudna suzdržljivost i strah od velikih riječi. Žive još danas samo one pjesme Petra Preradovića u kojima je sačuvana tajna. Simbolika tih pjesama ostala je produktivna sve do ovog trenutka i neprestano proizvodi nova značenja uspješno objektivirajući transcendentalne fantome vječnih upita velike poezije, a to znači probleme me ljubavi, smrti, postojanja, prolaznosti.« (B. Donat)

Moramo priznati: vrlo lijepo rečeno. Osim toga, svjesni smo potrebe da se uvjerenja, ukoliko su iskrena, cijene i uvažavaju. No ne bi trebalo zaboravljati činjenicu da je mnogi naš suvremeni kritičar, pa i čitalac (iako, u manjoj mjeri), zasićen poplavom stihova, kako uspjelih i vrijednih tako i onih koji se samo pričinjaju da to jesu, izgubio sposobnost iskrenog, spontanog doživljavanja prave poezije, bez obzira na to da li je oni više ili manje retorična, ili pak simbolična, alegorijska i sl. Sjetimo se samo, kao primjera, onih raspjevanih, raspricanih Kranjčevićevih stihova, od kojih bi ostalo vrlo malo zrnaca prave poezije ukoliko bismo primijenili na njih jednostrane aršine vrednovanja, tj. konkretno: jesu li Kranjčevićevi stihovi samo pričanje, retori-

Kraiška štacija — rodna kuća Petra Preradovića u Grabrovnici

ka, teme i misao? ili pak ti stihovi predstavljaju i danas još pravu poeziju, nepatvoreni umjetnički izraz onoga što je pjesnik želio reći publici svoga vremena i onoj koja će tek doći?

Kako se pomiriti, u Preradovićevu slučaju, s omalovažavanjem ili zabacivanjem čitavog niza njegovih vrijednih, originalnih i svježih ostvarenja, koja ni danas nikako ne mogu izgubiti ništa od svoje autentičnosti, sugestivnosti, prave umjetničke skladnosti i izražajnosti! Takav je čak i predobro poznati »Putnik«, takve su i njegove pjesme o jeziku: »Rodu o jeziku« i »Jezik roda moga«, pa čak i inače vrlo raspričana »Zmija«, da navedemo samo neke od brojnih naslova, a posebno bi se — kao izvanredno uspjele i moderno ostvarenje — mogla navesti pjesma, basna zapravo, »Dvije ptice«, koja može, mislim, odoljeti i najstrožim mjerilima suvremene kritike. Slobodni stih, krajnja nenametljivost, vješto izvedena (ali

zacijelo kod pjesnika sasvim spontano, inspirativno nadošla) alegorija, maksimalna ekonomičnost izraza, a ipak i dovoljna slikovitost. Istina, Preradović i sam priznaje da je na svojim pjesmama morao mnogo raditi, a poznati su i neki njegovi stihovi o tom pitanju (traženje i mučno nalaženje pravog izraza), npr. »Radost i muka pjesnikova«, pri čemu se uvijek naglašava i njegovo slabije poznavanje našeg jezika (duge godine izbivanja iz domovine, kretanje među pripadnicima drugih jezika.

Što se tiče onog prvog problema (borba s izrazom), ta zna se dobro da on nije nepoznat ni mnogim kasnijim, čak vrhunskim stvaraocima, i može se reći da je za većinu pjesnika nešto sasvim prirodno, pa ipak nećemo zamjeriti takvim autorima, kao što se to često čini u slučaju P. Preradovića, da su svoje stihove pravili više glavom (dakle racionalno) nego srcem. A krajnje je vrijeme da se prestane (u napisima o tom pjesniku)

s pričom o nedovoljnom poznavanju hrvatskog jezika, jer to može stajati kao tvrdnja i činjenica samo za ono mladenačko razdoblje u njegovu životu kad još nije pisao na materinjem jeziku, dok inače sva njegova poezija na našem književnom standardu dokazuje dobro poznavanje tog jezika, veliko bogatstvo njegovih izražajnih mogućnosti, pa čak i u slučajevima kad se radi o najfinijim prelivima i nijansama. A to što je Preradović pjevao ponekad i nategnuto (u nekim odama, gdje se očito radilo o njegovim iskrenim, no pogrešnim shvaćanjima o ritmu i metru) ili pak postavljajući sebi ove ili one »školske« zadatke (da pod svaku cijenu opjeva neku temu ili ličnost) — sve to nikako ne može i ne smije umanjiti vrijednost ostalih brojnih njegovih stihova, od one profinjene, ali čvrste, skladne, životno i nacionalno optimistične »Zore«, pa makar to bila prva umjetnički vrijedna Preradovićeva pjesma na hrvatskom jeziku, do onih poduljih njegovih pjesnotvora poput »Zmije« ili »Starca klesara«.

Ostavlajući po strani u ovom kraćem, ipak samo prigodnom zapisu, Preradovićeva opširnija, veća djela, mislim da treba upozoriti da su neka od njih s nepravom zaboravljena i zapostavljena, u prvom redu drama »Kraljević Marko«.

U malom selu Grabrovnici stoji i danas rodna kuća pjesnika Preradovića, jednog od »prvih naših ljudi« 19. vijeka, kako to ističe A. Barac, na što bi se moglo dodati: značenje i vrijednost jedne takve ličnosti ne mogu se tek tako ugasi niti bitno smanjiti ni u naše vrijeme! U tom starom graničarskom i seljačkom domu učinio je Preradović prve korake na svome ne lakom, složenom životnom putu, koji ga je prebrzo odveo daleko od zavičaja, no uz koji je uvijek ostajao čvrsto vezan. Usisavši jednom zauvijek ljubav prema rođenoj, materinjskoj riječi, nikada više nije ju mogao — unatoč svemu što se s njim dešavalo — zaboraviti, prezreti, zaboraviti, kao što je to bio slučaj s mnogim koji su (silom prilika, poput Preradovića, ili pak iz osobnih interesa) služili tuđinskim režimima. Iz te ljubavi prema zavičaju, domovini i rodnoj riječi nastao je pretežni dio njegove poezije (rodoljubna), po kojoj ipak najviše zauzima u kulturnoj riznici našeg naroda jedno od najznačajnijih mjesta, još uvijek dovoljno živ,

blizak i suvremenom čovjeku mnogim svojim stihovima (i ne samo rodoljubnim).

Od 1963. god. pjesnikova rodna kuća stavljena je pod zaštitu zakona kao spomenik kulture, a od 1968. u njoj se, obnovljenoj, nalazi memorijalni muzej pjesnika.

Izbor iz poezije Petra Preradovića

Dvije ptice

Zabludila morska ptica
 U daljine kopne zemlje
 I susrela kosovicu
 Gdje u gaju slatko pjeva.
 »Kako možeš pjevat tužna
 U pustinji ovoj suhoj
 Gdje ni kapi vode ne ima?« —
 »Pjevahu i moji stari
 U istome ovom gaju.« —
 Domovina kakva bila
 Rođenom je sinku mila.

Iz pjesme »Rodu o jeziku«

O jeziku, rode, da ti pojem,
 O jeziku milom tvom i mojem!
 O preslatkom glasu onom
 U kome te mile majke
 Usvivahu slatke bajke,
 Koga šaptom i romonom
 Duši ti se svijest probudi
 Te ti spozna i uvidje
 Da ti bolje nije nigdje
 Do na tvoje majke grudih!

Po njemu te svijet poznaje živa,
 Na njemu ti se budućnost osniva.
 Zato uvijek k njemu teži,
 U njegovo jato hrli,
 Oko njega mi se grli
 I u čvrsto kolo veži,
 Pa ti neće vremeniti
 Burni trijesi da nahude;
 Po jeziku dok te bude,
 I glavom će tebe biti!

Ljubi si ga, rode, iznad svega,
 U njem živi, umiri za njega!
 U njem sve si blago slaviš
 Što ti osta od starine,
 Nemaš ljepše ni baštine
 Potomstvu si da ostaviš.
 Alem-kamen on ti budi

Kog da čuvaš kao oko,
Kog da braniš kao soko,
Komu da si vjeran svudi.

Tuđ tuđinu, tebi tvoj doliči,
Tuđe poštuju, a svojim se diči!
Dičiti se možeš njime:
Njim carevi carevahu,
Njim kraljevi kraljevahu,
Slavne mu je loze ime,
Slavan puk ga svojim zove,
I dok bude slavi vijeka,
Bit će i on njojzi jeka
Od vjekova u vjekove!

On ti svakoj tuži i radosti,
On ti duše cijelju nutarnjosti
Jedin pravi tumač biva.
U njem ti se žalost topi
Da ti suza lice škropi,
U njem s čuvstva radostiva
Tvoje srce vatrom gori,
U njem samo potpunoma
Ljubav milog tvoga doma
Jasno, krasno tebi zbori.

Ljub' si rode, jezik iznad svega!
U njem živi, umiri za njega!
Po njemu si sve što jesi:
Svoje tijelo, udo svijeta,
Bus posebnog svoga cvijeta
U narodâ silnoj smjesi.
Bez njega si bez imena,
Bez djedova, bez unukâ,
U prošlosti sjena puka,
U buduće niti sjena!

Mrtva ljubav

Gdje ću tebe, o ljubavi moja,
Sad zakopat, kad si izdahnula?
U mom srcu nije ti pokoja,
Jer si pokoj sav mu razmetnula.

Da te legnem u zemljicu crnu,
U zemljici ti ne bi sagnjila,
Zemska vila dragocjenost tvoju
U kamenje predrago bi zbilja.

Da te pustim u duboko more,
U moru se ne bi rastopila,
Morska vila dragocjenost tvoju
U biser bi predragi salila.

Pak bi došli ljudi blagohlepni,
Iz zemlje bi tebe iskopali,
Iz mora bi tebe izvadili
I po svijetu svuda rasprodali.

A ti idi, nek te uzdisaji
K nebu dignu, tamo zvijezdom budi,
Tamo meni žalosnome sjaji,
Tamo neće dostignut te ljudi!

Moja lađa

Plovi, plovi, moja lađa,
U koj' godijer kraj;
Ja ti cilja još ne nađoh,
Sama cilj si daj!

Kad te amo već zanesla
Tvoje sudbe moć,
Raspni jedra, pruži vesla,
Plovi dan i noć!

Uzdaj se u vjetra volju
I valova bijeg,
U budućnost gledaj bolju,
K nebu digni stijeg!

Svojoj sestri jedinici (Umrla 25. veljače 1867.)

Jadna sestro, kukavice moja,
Život dakle dotuži i tebi!
Dalje ti ga nosit možno ne bi,
Na pol puta klonu sila tvoja.

Pozna ti se trag suza i znoja
Kud si išla u zemskoj potrebi
Da prehraniš samo jade sebi
Od jednoga do drugoga boja.

A ti blaga nikom ne nahudi!
Kao da te mjesto nogu krila
Nosijahu na toj zemlji svudi,

Zemlja te je malo osjetila.
Oh, i tebi ona laka budi
Ko što ti njoj teška nijesi bila!